

УДК 159.9.019.4+351.74
DOI: 10.31733/15-03-2024/2/578-580

Олена СЕРГІЄНІ
професор кафедри
психології та педагогіки,
доктор медичних наук, професор

Дмитро ЛУЦКЕВИЧ
студент магістратури
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СЛУЖБОВОЇ ПОВЕДІНКИ СПІВРОБІТНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Наразі у період повномасштабної війни в Україні особливого значення набувають життєві цінності населення, особливо співробітників органів внутрішніх справ, тому що духовно-моральні цінності завжди були головним чинником їх службової поведінки.

Актуальність теми дослідження зумовлена наявною потребою у вивченні ціннісних орієнтацій співробітників органів внутрішніх справ, оскільки одним із чинників їх професійної поведінки є формування відповідної ієрархії цінностей, за допомогою яких правоохоронці можуть оцінювати реальні соціальні та професійні ситуації, явища, поведінку інших людей, позицій сенсу життя, життєвих та морально-етичних цінностей, в соціальному середовищі.

Це пов'язано з необхідністю формування активної та творчої особистості, вміння знаходити своє місце як в житті, так і на службі, ефективно реалізовувати себе в професійній діяльності, визначати цілі та реальні умови їх досягнення.

На кожному етапі становлення професіонала професія правоохоронця пред'являє певні вимоги до його особистості. В якості критеріїв психологічної придатності поліцейських до діяльності в особливих умовах В. В. Барко виділяє наступні: загальні здібності, особистісні характеристики та спрямованість (мотиви професійного вибору, рівень самоактуалізації). [2, 296 с.]

Особливо актуальною є проблема цільового оцінювання особистості працівника правоохоронних органів не тільки при професійному відборі, але і в динаміці його праці з аналізом результатів його діяльності, враховуючи, що працюючі в системі «людина – людина», а особливо «людини – людина – соціальна система» схильні до формування професійної деформації, синдрому професійного вигорання, особливо у зв'язку з військовими діями в Україні та існуючими загрозами не тільки внутрішніх деструктивних елементів, але і зовнішніх впливів.

Тому саме тепер постають такі актуальні завдання перед правоохоронними органами, як підсилення вимог до формування складу службовців за рахунок визначення таких якостей, як нервово – психічна стійкість, стресостійкість, резильєнтність морально – етичні норми та цінності, самоконтроль, саморегуляція поведінки та самоактуалізація особистості.

Формування особистісної ціннісної структури індивіда виступає важливим чинником процесу соціалізації, посередництвом якої людина стає повноправним членом суспільства у всій повноті взаємовідносин.

Як правило, для особистісних цінностей характерна висока усвідомленість, яка відображається в свідомості у формі ціннісних орієнтацій і слугує важливим чинником соціальної регуляції стосунків між людьми і поведінкою індивіда. Ціннісні орієнтації – найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда, всією сукупністю його переживань та обмежень значущого, істотні для даної людини, на відміну від незначного та неістотного.

У соціальній психології поняття «Ціннісні орієнтації» використовують у двох значеннях: ідеологічні, політичні, моральні, естетичні та інші, як основа оцінок суб'єктом дійсності та орієнтації в ній; спосіб диференціації об'єктів за їх значущістю, що

формується при засвоєнні соціального досвіду та виявляються в цілях, ідеалах, упередженнях, інтересах та інших проявах особистості. [1, с. 92]

Спрямованість особистості виражає одну із найсуттєвіших її характеристик, визначальну соціальну та моральну цінність особистості. Зміст спрямованості – перш за все домінуючої соціально зумовленої характеристики відносин особистості до навколишньої дійсності. Саме через спрямованість особистості її ціннісні орієнтації знаходять своє реальне вираження в активній діяльності людини, тобто проявляються стійкими мотивами діяльності, що перетворюються в упередження.

Система ціннісних орієнтацій є важливим регулятором активності людини, оскільки вона дозволяє співвідносити індивідуальні потреби, мотиви з усвідомленими та прийнятими особистістю цінностями й нормами соціуму. На думку В. Алексєєвої, ціннісні орієнтації є формою включення суспільних цінностей у механізм діяльності і поведінки особистості. Система ціннісних орієнтацій – це основний канал засвоєння духовної культури суспільства, перетворення культурних цінностей у стимули і мотиви практичної поведінки людей. [3, 320 с.]

Подібну думку також висловлює О. Здравомислов, який стверджує, що завдяки контрольним функціям ціннісних орієнтацій «дія потреб будь-якого роду може обмежуватися, затримуватися, перетворюватися» Механізм дії системи ціннісних орієнтацій, за його думкою, пов'язаний з вирішенням конфліктів і протиріч у мотиваційній сфері особистості. Регулятивна функція ціннісних орієнтацій особистості охоплює всі рівні системи збудників активності людини. Специфіка дії ціннісних орієнтацій полягає в тому, що вони функціонують не тільки як способи раціоналізації поведінки, їхня дія поширюється не тільки на вищі структури свідомості, але і на ті, котрі позначаються зазвичай як підсвідомі структури. Вони визначають спрямованість волі, уваги, інтелекту. [цит. за 4, с. 49-57]

У дослідженнях ціннісні орієнтації виступають також як важливий механізм регуляції діяльності, тобто самоконтролю. Виділяються ціннісні орієнтації як один з механізмів цілепокладання, оскільки вони орієнтують людину серед об'єктів природного і соціального світу, створюючи упорядковану, осмислену й значущу для людини картину світу. Ціннісні орієнтації дають підставу для вибору з наявних альтернатив цілей і засобів, переваги відбору й оцінки цих альтернатив, визначаючи «межі дії», тобто не тільки регулюють, але і спрямовують ці дії.

Таким чином, система ціннісних орієнтацій визначає життєву перспективу, «вектор» розвитку особистості, будучи одним з найважливіших внутрішніх його джерел і механізмів. Одночасно з цим система ціннісних орієнтацій особистості, як відображення цінностей соціального середовища, сама може впливати на групові норми і цінності. Індивідуальні ціннісні орієнтації окремих членів групи взаємодіють, а через міжособистісні взаємини впливають на колективні.

Система ціннісних орієнтацій особистості є багатофункціональною, вона виконує одночасно функції регуляції поведінки і визначення її мети, яка пов'язує в єдине ціле особистість і соціальне середовище. Тому можна зробити висновок, що в процесі соціалізації відбувається засвоєння соціального досвіду та його «перерозподіл» до рівня особистісних установок і орієнтацій, тобто, особистість набуває певної свободи у виборі тих чи інших цінностей відповідно до власних задатків і нахилів, а також завдяки регулятивному впливу середовища.

Визначальними в цьому процесі стають активність особистості та варіативність її поведінки, що пов'язане з поширенням, ускладненням соціальних зв'язків і відносин та з певною спрямованістю соціальної, в тому числі професійної діяльності.

Отже, основними механізмами становлення ціннісних орієнтацій особистості є:

- соціальні (інтеріоризація та екстеріоризація культурного досвіду суспільства як системи соціальних цінностей, яка опредмечена у різних формах матеріального втілення);
- психологічні (ставлення як єдність пізнавально-оцінних утворень у процесі розвитку свідомості і самосвідомості людини; взаємодія соціально-психологічних компонентів особистості, таких як установка, інтереси, мотиви, цілі, переконання, діяльність із суспільними умовами в процесі утворення ціннісних орієнтацій);
- педагогічні (учіння, виховання та діяльність особистості у нерозривному зв'язку).

Було проведено емпіричне дослідження співробітників двох підрозділів правоохоронної діяльності та контрольної групи, яку склали студенти університету.

[5, 146-164 с.]

Результати дослідження за методикою ціннісних орієнтацій М. Рокіча дозволили встановити, що пріоритетними в структурі ціннісних орієнтацій досліджуваних співробітників органів внутрішніх справ є матеріально забезпечене життя, активна діяльність, наявність хороших та вірних друзів. У студентів переважає любов, наявність хороших вірних друзів та суспільне покликання.

Порівнюючи результати поліцейських та студентів за результатами проведення дослідження за методикою Т. Данилової можна прийти до висновку, що молодим студентам і працівникам сектору превентивної діяльності притаманний гуманістичний тип особистості, але не зважаючи на напрям службової діяльності, встановлено, що прагматичний тип особистості, як переважаючий, був притаманний працівникам поліції обох напрямків, які брали участь у дослідженні.

За методикою С. Бубнової найбільш значущими цінностями студенти визнали любов, пізнання нового у світі, природі, людині та соціальну активність для досягнення позитивних змін у суспільстві.

Поліцейські, навпаки визначили за першочергові орієнтири: визнання та повагу людей і вплив на оточуючих (70%), високий соціальний статус і управління людьми (62%), високий матеріальний добробут (48%).

З проведеного дослідження та порівняльного аналізу результатів методики Т. Елерса на мотивацію до уникнення невдач - можна зазначити, що у цивільних студентів більша мотивація до уникнення невдач в порівнянні з поліцейськими, які у більшій кількості знаходяться на середньому рівні.

Насамперед це пов'язано із амбіційністю та прагненням рухатись вперед та розвиватися, не зважаючи на перепони. За методикою Дж. Таусенда можна визначити, що цивільні особи більш схильні до розвитку в сучасній культурі (як чоловіки, так і жінки, ніж поліцейські).

Певний консерватизм у поглядах поліцейських, на нашу думку, зумовлений тим, що їх життя та службова діяльність протікає в межах законодавчих та нормативних актів та досить регламентовано.

Таким чином, результати дослідження свідчать про необхідність визначення ціннісних орієнтацій лише окремої частки працівників поліції, які є факторами регуляції їх поведінки в службовій діяльності та можуть бути застосовані у процесі організації психологічної допомоги у кризових життєвих ситуаціях, а також у навчально-виховному процесі як курсантів, так і працівників правоохоронних органів.

1. Александрова О.Ф. Роль і місце ціннісних орієнтацій у сучасній теорії виховання. Вісник Запорізького національного університету № 1(17), 2012 – с. 92;

2. Барко В. І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект): монографія. В. І. Барко. Київ : Ніка-Центр, 2002. 296 с.;

3. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.;

4. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості. Педагогіка і психологія. 2008. № 2. С. 49–57.;

5. Коқун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Копаниця О.В., Малхазов О.Р. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: Методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 146-164 с.